

Předmluva

V červnu 2018 jsem se krčil pod deštníkem vedle sloupořadí nalevo od svatopetrské baziliky a snažil se v rachotu prudkého lijavce přesvědčit Švýcarskou gardu, že mám schůzku s papežem Františkem. Neměli mě na seznamu – jeho soukromá setkání tam jsou jen zřídkakdy –, a jim tak nezbývalo, než zavolat do pravděpodobně nejslavnějšího penzionu na světě, aby si to ověřili.

Nakonec mi pokynuli a zasalutovali a já jsem po několika minutách došel přes proslulá dlážděná nádvoří až do Casa Santa Marta, nevýrazné budovy, která zvenku vypadá jako sídlo banky nebo kanceláří. Se zdejším dlouhodobě ubytovaným hostem jsem se naposledy setkal v listopadu roku 2014, kdy jsem mu po mši svaté předal výtisk své knihy „Papež reformátor“.

Tentokrát jsem měl v kapse i diktafon, nebyl jsem si ovšem vůbec jistý, jestli ho použiju. Kniha, kterou právě držíte – popis reformy církve během posledních šesti let –, byla už z valné části napsaná a ve mně vřela spousta otázek. Jenže tohle setkání skrze prostředníka inicioval sám papež, a to tím nejjemnějším možným způsobem: nenašel bych si třeba někdy chvílku, až zase budu v Římě?

Uvedli mě do pohostinského pokoje v přízemí a já čekal, že od sud mě odvedou do papežova třípokojového apartmánu. Najednou ale vešel František, a zatímco jsem se neohrabaně pokoušel vstát, zavřel za sebou dveře. Žádný dveřník, který by ohlásil: „Svatý otec vás nyní přijme,“ ale sám nejvyšší pastýř, který mně tiskne ruku a děkuje mi, že jsem se obtěžoval přijít a setkat se s ním. Svou

laskavostí je pověstný stejně jako vyrovnaností, prostotou a pokorou, ale když se týká přímo vás, stejně vás zaskočí.

„Ne, to vůbec, já děkuji vám,“ vykoktal jsem a on se zasmál, že mluvím španělsky jako *porteño*, obyvatel jeho rodného Buenos Aires. Pak jsme se posadili naproti sobě, odmlčeli se a on se na mě vlídně zadíval. „Četl jsem několik textů, které jste o mně napsal,“ pronesl, „a mám jedinou kritickou poznámku.“ V duchu jsem se připravil na výtku a papež po krátké odmlce pokračoval: „Jste ke mně příliš laskavý.“ Použil španělské slovo *benévolo*, které znamená i „shovívavý“. Oddechl jsem si a celý omámený ho ujistil, že v budoucnu budu kritičtější. Oba jsme se tomu smáli. Papež je zkrátka zábavný člověk.

Vedle toho ale byl i vážný. Vysvětlil mi, co musí často opakovat i jiným: že nikoho ani nenapadlo považovat tuto „proměnu diecéze“ za možnou, že v březnu 2013 přicestoval na konkláve jen s kufříkem a čekal, že na Velikonoce už bude zase zpátky v Buenos Aires, a že nepřišel s žádným úchvatným plánem, ale snaží se, jak nejlépe to jde, s tím, co má.

Diktafon jsem z kapsy vůbec nevytáhl, a ani jsem ho nepotřeboval: těch pětáctyřicet minut bylo nezapomenutelných a také mi osvětlilo to, o čem na následujících stránkách píšu. Do paměti se mi ale nejsilněji zapsalo těch několik úvodních vět. Došlo mi, že papež mě – kvůli mně samotnému i kvůli pravdě – varoval před mýtem o „velikém muži“, který tak milují v Hollywoodu i v jistém druhu historického vyprávění, kde povstává pomazaná, nadpozemská postava, aby se nadlidskou chrabrostí utkala s nepřekonatelnými obtížemi.

Uvědomuji si nyní, že k tomuto mýtu přispěl i můj „Papež reformátor“: vznikl během závrtných prvních měsíců Františkova pontifikátu a použité paralely s jeho životem – to, že se objevil uprostřed krize církve – skýtaly neodolatelný příběh: zachránce, který se zjevuje v pravý čas. Jen s velkým ostychem teď přiznávám, že v mých představách dokonce chvílemi vypadal jako *gaucho* vyjíždějící za rozbřesku.

O šest let později už čas na tyto představy minul. O omezených možnostech reformy toho víme až příliš: uzavřené cesty, odpor na

vzestupu, spáchané chyby. Už to není veliký reformátor z nějakého mýtu, ale zraněný pastýř z dějepisného vyprávění. Když jsem tam s ním seděl, zjistil jsem, že je menší, starší, zranitelnější a obyčejnější, než jak jsem ho viděl v duchu. Setkal jsem se s osobou, ne s osobností.

Jenže právě o tohle tady jde. Setkal jsem se totiž i s jeho svatostí. Zahlédl jsem ji v odmlkách, když naslouchal svému srdci a pobídkám Ducha, které ho vedou. Viděl jsem ji v jeho vyrovnanosti, jeho pokojné svobodě. Je to vlastnost docela paradoxní: nenápadná, a přesto silná. Cosi, co člověk má, ale také předává dál (já jsem si odnášel vědomí lásky a svobody). Setkal jsem se zkrátka s papežem v celém jeho obyčejném lidství, ale zároveň mě uchvátilo, jak mimořádně je otevřený a co staví do středu svého bytí. A pochopil jsem, že on chtěl, abych tohle viděl. Skutečným centrem církve, jak sám řekl novinářům krátce po svém zvolení, není papež, ale Ježíš Kristus.

Na těchto stránkách následuje příběh obrácení církve, která se snaží postavit do svého středu Krista. Přestože se ve snaze vysvětlit změnu, kterou chce František vyvolat, snažím zacházet do velké šíře i hloubky, „Zraněný pastýř“ není kniha systematická, epizodická ani chronologická. Jsou v ní velké mezery například v tématech, jako je diplomacie nebo ekumenismus, která by oficiální záznam musel také pokrýt. Má kniha se soustředí spíše na obrácení, o které František usiluje: odkud pochází, co to je a proč vyvolalo takový rozruch. Je to příběh o tom, jak otevírá církev možnosti obrácení, i o změnách, které chce způsobit.

Přirovnání, které tento moment vystihuje, napadlo v záchvěvu inspirace jednoho z těch, s nimiž jsem hovořil v Latinské Americe. Seděl jsem a povídal si s arcibiskupem Javierem del Río Alba u něj doma v Arequipě na jihu Peru. Bylo to v dubnu roku 2016, pouhý den po vydání Františkova dokumentu o manželství a rodině *Amoris laetitia* („Radost z lásky“).

Když mi arcibiskup vysvětlil, jak on chápe „pastorační obrácení“, ke kterému papež církev vybízí, zahleděl jsem se za jeho zády oknem na úchvatnou, sněhem pokrytou sopku El Misti. On

se ohlédl, zadíval se stejným směrem a náhle pronesl: „To, co papež dělá, je jako zemětřesení – chvění, které hýbe a třese věcmi. A v tomhle chvění odpadne všechno, co musí odpadnout, a povstane nové období dějin církve.“

1.

Hříšníkovo poslání

Papež seděl u oběda v rezidenci turínského arcibiskupa společně se svými halasíciými příbuznými. „Jez, Giorgio!“ pobídla ho starší žena. „Už ne, musím se trochu hlídat,“ bránil se přes křik a smích svých šesti bratranců a sestřenic i jejich rodin – celkem se tu sešlo přes třicet lidí – a další porci odmítl. Psal se červen 2015. O svou hubenou, vytáhlou postavu, kterou si celá desetiletí v Buenos Aires držel, přišel ještě předtím, než ho před dvěma roky zvolili papežem, a když teď v osmasedmdesáti, s prášky na ischias a těstovinami už navíc nemohl ani *callejear*, toulat se ulicemi, jak to dřív rád dělal, začínal se zakulacovat. Signora Carla to ale viděla jinak. „Ale z čeho žiješ?“ namítala. „Vždyť nic nejíš!“

Je to papež z lidu a pro lid, ale především s lidmi. Právě toho si na něm všichni, obdivovatelé i nepřátelé, všímají: oné přirozené náklonnosti k lidské rase, způsobu, jak z lidí, kterým byste nevěnovali druhý pohled, činí hlavní postavy. Někteří prohlašují, že je jen populista v časech populistů, ukazují tím ale, že populismus nechápu. František nevyužívá své sjednocení s lidmi k tomu, aby si vybudoval moc, protože takový druh moci odmítá. Nemluví o hranicích, které mají lidi chránit před zdánlivými hrozbami, ale o dveřích a mostech, které mají rozšířit jejich možnosti. Je podmanivý a energický, a přitom pokorný. Dělá chyby a prosí o odpuštění. Jeho posláním je přivést církve k lidem, aby zachránil ne lidi, ale církve.

S oblibou tvrdí, že lidé jsou neomylní „ve své víře“. Možná nedokážou vysvětlit, proč věří v Boha, ale vědí o něm. Jsou to lidé jako staříčká Carla, kterou znal ze svých pravidelných návštěv od té doby, kdy byl roku 1998 jmenován arcibiskupem v Buenos Aires a začal alespoň jednou ročně létat do Říma na schůzky – obvykle v únoru, jako součást postního pokání – a občas se na pár dní zastavil i v Turíně. Odsud to jsou už jen dvě hodiny cesty do kopců kolem Asti, které je *fons et origo* klanu Bergogliových. Tady si ve vesnici San Carlo nedaleko Tigliole užíval hostiny s příbuzenstvem.

Proto se také teď, při jeho první návštěvě Turína po zvolení papežem, najde dostatek místních, kteří mohou popsat, jaký František je. Jedním z nich je i farář v San Carlo, don Angelo Franco, který v místní televizi mluvil o papežově bezchybném piemontském dialektu i nadšení pro místní jídlo, ravioly a *bagna càuda*. Ať si je papež a třeba i Argentinec, prohlásil don Angelo v televizi během Františkovy návštěvy v červnu 2015, ale tady vidíte, že to stále je pokorný *astigiano*, jako byl jeho otec i prarodiče, lidé „plní lidskosti“.¹

Pro Františka to byl čas oddechu. Tak jako Ježíš, který se před cestou do Jeruzaléma, kde zpřevracel stoly kupců v chrámu, zastavil ještě v Betánii u dávných přátel, přišel i František do rodiště svých prarodičů nedlouho před návštěvou Spojených států, kde sídlili jeho nejzavilejší kritici. Mezi obyčejnými věřícími byla jeho popularita a prestiž na vrcholu. Média ho stále vykreslovala jako papeže reformátora, který církve uvedl na smělou a novou cestu evangelia navzdory tvrdému odporu zkorumpované staré gardy, a tento zjednodušený příběh stále fungoval. A přestože se už na obzoru jevila vlna rozzlobené opozice, její síla se ještě v peticích, obvinění z kacířství a nařčení, že ignoroval oběti sexuálního zneužívání, neprojevovala. Papežovy reformy Vatikánu zacílené na boj s institucionální sklerózou zatím nic nebrzdilo a na veřejnost s drtivou silou nedolehly případy, kdy se biskupové v minulých desetiletích špatně postavili k případům zneužívání – to přijde až o tři roky později. Dokonce panoval dojem – částečně také kvůli náznakům, které strategicky trousil sám František –, že jeho pontifikát

---

1 „Quando il cardinale Jorge Mario Bergoglio visitò Tigliole“, *Gazzetta d'Asti*, 6. 4. 2013.

nebude dlouhý, a část vatikánské staré gardy tak nabyla dojmu, že stačí obrnit se trpělivostí a počkat, až se argentinská bouře přežene. Ta ale ve skutečnosti jen sbírala síly.

Turínská návštěva se uskutečnila v napjatém období mezi dvěma bouřlivými synodami, v předvečer vydání papežovy výbušné ekologické encykliky a jen chvíli před nejambicióznějšími cestami jeho pontifikátu: do Jižní Ameriky, na Kubu a do Spojených států a poté v listopadu do Afriky k zahájení Svatého roku milosrdenství ve válečné oblasti.

Šlo zároveň o jednu ze tří cest po Itálii, které v roce 2015 uskutečnil: v březnu navštívil Neapol a v listopadu vzbudil veliký rozruch svou promluvou ve Florencii. Tak jako při všech svých apoštolských návštěvách i do Turína přišel utěšit a povzbudit, posilnit a inspirovat, podpořit místní církve a přehodit záchranná lana přes rokle předsudků a nedorozumění. Měl ale ještě jiný, osobní cíl, kterým se tato šestnáctá cesta jeho pontifikátu odlišovala od všech ostatních: chtěl se dotknout onoho evropského kousku své duše, který tu po sobě zanechali jeho otec a prarodiče, když sedm let před narozením budoucího papeže, který přišel na svět roku 1936, nastoupili na loď do Argentiny.

Ve vzhledu Jorge Maria Bergoglia, vysokého, podsaditého muže s hranatým obličejem a pronikavým pohledem, lze postřehnout rysy jeho dědečka Giovanniho. Říká se, že Argentinec je jen Ital, který žije v Jižní Americe a mluví španělsky, a je to pravda: v papežových žilách proudí Piemont. Kraj na úpatí Alp, který Giovanni a jeho manželka Rosa opustili a vyměnili za pampy, vtiskl jejich vnukovi něco ze své *rassa nostrana libera e testarda*, „naší svobodné a umíněné místní rasy“, jak zdejší básník Nino Costa popsal lid žijící pod Alpami: přímočaré, tvrdohlavé lidi, kteří málo mluví, ale hodně toho řeknou, chodí pomalu, ale zato dojdou daleko, pracují tvrdě, ale taky si umějí vychutnat víno. Jorge Mario se báseň „Rassa nostrana“ naučil nazpaměť od babičky Rosy už jako chlapec v Buenos Aires. Nyní v Turíně přednesl prostřední část své homilie na Piazza Vittorio v místním nářečí a jednu chvíli se přitom zalykal emocemi – možná si vzpomněl právě na Rosu. Dav vzlykal s ním a následoval bouřlivý potlesk.

Jako vždy František i sem přicestoval hlásat Boží blízkost a milosrdenství, které se katolíkům jaksi podařilo pohřbit vespod vyprávění o křesťanské radostné zvěsti. Přijel do Turína, aby lidi ujistil o radostné církvi, která se zaměřuje na periferie a vychází ven, aby ukázal, že Ježíše lze najít i za introvertní, klerikalistickou institucí, která usnula na vavřínech svého „novokřesťanstva“, zatímco kostelní lavice se vyprazdňovaly. Tentokrát však měl papež ještě jiný cíl: uctít své svaté tvrdohlavé předky, jejichž venkovská zbožnost byla stejně pevná a úrodná jako piemontské kopce porostlé lískovými keři.

V únoru 2001, jen pár dní před tím, než ho papež Jan Pavel II. na náměstí sv. Petra ustanovil kardinálem, arcibiskup Bergoglio a jeho synovec, jezuitský kněz José Luis Narvaja, navštívili Asti. Společně se dvěma bratřenci se vydali také do patnáct minut jízdy vzdálené osady Portacomaro Stazione, kde jejich předkové vyrůstali na statku. Současný majitel hospodářství jim ukázal úchvatný výhled do tmavě zeleného údolí Monteferrato i nefunkční vinný lis a obrovské dubové sudy, které dosud stály vzadu v chladném sklepe a ve kterých Bergogliův pradědeček – jmenoval se Francesco, tedy stejným jménem, jaké si jeho pravnuke vybere coby papež – nechával zrát své *vino rosso*.

Dochovala se i fotografie: pod terakotovou střechou verandy po stranách obou duchovních září dvojice brunátných bratřenců v košilích s vyhrnutými rukávy a klobouky. Pětašedesátiletému čerstvě jmenovanému kardinálovi, tehdy ještě docela vytáhlému, na skráních pomalu řádnou šedé vlasy a lehce se usmívá. (Pózování vždycy nesnášel, a dokonce i teď se na téměř všech protokolárních snímcích tváří poněkud kysele.) Jeho dědeček Giovanni mu o statku zvaném Bricco Marmorito a jeho osmi hektarech vinic a lesů často vyprávěl. Stařík rád vzpomínal na zeleně se vlnící krásu této oblasti, takže když se tam jeho vnuk konečně dostal, žilo toto místo už dávno v jeho představách.

Giuseppe Bergoglio a jeho dva bratři koupili Bricco Marmorito počátkem 19. století. Giuseppeho syn Francesco měl čtyři děti, mezi

nimi také v roce 1884 narozeného Giovanniho, pozdějšího dědečka budoucího papeže. Jeho bratři Lorenzo, Eugenio a Vittorio se časem zařadili mezi desítky tisíc těch, kdo po první světové válce odpluli do Argentiny, Giovanni se k nim ale připojil až v roce 1929. Tehdy mu bylo kolem pětáctýřiceti a s sebou vzal manželku Rosu i jediného syna, dvacetiletého Maria – otce budoucího papeže.

V době mezi odchodem z Bricco Marmorito do Turína, kdy mu bylo dvaadvacet, a cestou do Argentiny v pětáctýřiceti pracoval v podniku vyrábějícím vermut – hořké víno ochucené bylinkami a kořením, kterým se – společně s lískooříškovou čokoládou – Turín proslavil. Krátce po příjezdu do města v roce 1907 se seznámil a oženil s Rosou Margheritou Vassallovou z vesnice Piana Crixia, vzdálené asi pětadvacet kilometrů severně od Savony, na jižním okraji Piemontu. Rosa žila v Turíně už od svých osmi let, kdy ji sem k tetě na radu místního faráře poslala matka. Kněz postřehl dívčinu inteligenci a měl za to, že se vzděláním by se mohla vymanit z vesnického prostředí.

V dospívání se z Rosy stala *sartina*, jedna z více než čtyř tisíc švadlen zásobujících rychle se rozvíjející městský trh s oděvy. Většina švadlen se nůžkami a jehlou oháněla ne v manufakturách, ale u sebe doma. Byl to systém organizovaný katolickými dělnickými aktivisty ovlivněnými zásadní encyklikou papeže Lva XIII. z roku 1891 *Rerum novarum*, která pro dělníky požadovala spravedlivou mzdu a důstojné zacházení. Cech turínských švadlen, který vznikl jako výsledek boje proti dvojímu vykořisťování žen a chudých, také zorganizoval vůbec první zdejší stávku, což byl klíčový okamžik celého italského hnutí sufražetek. A z tohoto kvasu se zrodila také Rosina vášeň pro sociální spravedlnost, její pohotová sebeidentifikace s dělnickou třídou i povolání postavit se do čela ostatních – vlastností, které později v Asti zúročila v rámci Katolické akce.

V roce 2018 František ve svém dokumentu nazvaném *Gaudete et exsultate* („Radujte se a jásejte“) popsal, jak Duch svatý hojně rozdává svatost mezi věřící, svatý Boží lid, a tento lid také popisuje v obrazech: trpělivost rodičů, kteří usilovně vychovávají své děti, anebo nemocní a staří lidé, kteří nikdy neztrácejí úsměv. S odvoláním na to, co nazývá „ženský génius“, pak rozebírá obraz ženy,

kteřá při nakupování odolá pokušení zapojit se do pomlouvání, ale vrací se domů, aby trpělivě naslouchala svému dítěti, které se jí svěřuje se svými nadějemi a sny. Františkem vykreslená světice ze sousedství rovněž pociťuje nával úzkosti, ale s vírou se modlí růženec, a později na ulici prohodí pár laskavých slov s ubožákem. Papež píše, že právě tyto navenek obyčejné činy znamenají vyplňovat běžné okamžiky láskou podle Kristova příkladu. Každý světec, jako je tato smyšlená žena, je „posláním, je Otcovým plánem, aby v určitém okamžiku dějin zrcadlil a vtělil jedno hledisko evangelia“. Tak se odehrává skutečná změna, neboť „rozhodující proměny v dějinách světa byly bezesporu spolupůsobeny dušemi, o nichž žádná dějepisná kniha nepojednává“.

Nikdo by si na Rosu už znovu nevzpomněl, kdyby se ovšem její vnuk nestal papežem, a přesto dostala posláni podle Otcova plánu. Byla jednou z těch „neznámých nebo zapomenutých žen, které – každá svým způsobem – vedly a proměňovaly rodiny a společenství silou svého svědectví,“ jak je později popsal její vnuk. Byla zánícená, pracovitá a vynalézavá, vyznala se v politice a na tváři měla úsměv, kterým si všechny získávala, byla oddaná modlitbě a plná soucitu, chovala hlubokou důvěru v Ježíše Krista a lásku k jeho lidu. Byla to právě taková víra, kterou František potřeboval, aby ji využil k obrácení církve.²

František rád zdůrazňuje, že Ježíš se vždy uměl zastavit a najít si čas, aby naslouchal lidem. Na synodě v roce 2018 to nazval „apoštolátem ucha: nejprve naslouchat, a až pak mluvit“ a prosil přítomné mladé lidi o odpuštění, „pokud jsme vám často nenaslouchali, pokud jsme vám neotevřeli srdce, ale zato vám zaplnili uši“. Podobně už kdysi dřív, v Buenos Aires, vybídl taxikáře – kteří mnohdy fungují jako dobrovolní psychoanalytici –, aby takový „apoštolát

2 František, *Gaudete et exsultate*, 8, 12 a 16 [česky vydalo nakl. Paulínky v Praze roku 2018 – pozn. překl.]. Viz biografii Lucia Capuzzi, *Rosa dei due mondi* (Milano: Edizioni San Paolo 2014) a Orsola Appendino – Giancarlo Libert, *Nonna Rosa. “La roccia delle Langhe” da Cortemilia all’Argentina* (2. vyd., vydáno soukromě, 2016).

ucha“ provozovali, protože když s rukama na volantu naslouchají druhým, otevírají jim „dveře naděje“.³

Proto také nesnáší, když má vystupovat jako politik v kampani: jen aby přednesl promluvu a zase zmizel. Nejprve chce naslouchat těm, ke kterým mluví, a vést dialog. Je papežem blízkosti. Františkovým klíčovým slovem je nyní *vicinanza*, italské slovo pro „blízkost“, stejně jako to v Buenos Aires byla jeho španělská obdoba *cercanía*. Jak by mohl na turínské Piazzetta Reale hlásat Boží blízkost, pokud by zdejší obyvatelé aspoň trochu neznal? Království Boží není nějaká idea, ale dění, vztah: Bůh se přiblížil svému lidu, a když to jeho lid chápe, proměňují se dějiny. Boží láska není majetkem dobrých lidí ani odměnou spravedlivých. Je třeba ji ukazovat, ne o ní mluvit: není to totiž idea, nauka, pravidlo, předpis ani zákon a o nic blíž jí nejsou vědec nebo biskup než nezaměstnaní dělníci propuštění z turínské automobilky nebo uklízečky, které se teď s papežem dělí o své příběhy.

František se jen snaží sdělit, že když se člověk obrátí k Bohu, změní to jeho horizont, jak to už kdysi prohlásil Benedikt XVI. ve výroku, který František rád opakuje. Není třeba být silný, bohatý ani chytrý – moc, bohatství nebo vzdělání může naopak přijetí radostné zvěsti ztížit. Bůh je milosrdenství, a milosrdenství je blízké a konkrétní. Nikdy nepostává opodál s přednáškou ani neobrací oči v sloup, ale pouští se do díla s vyhrnutými rukávy. Chcete-li je ovšem přijmout, musíte být pokorní. Jen tak lze umožnit vstup lásce.

Co v tuto chvíli znamenalo Boží království pro turínské dělníky, kteří se snažili vyjít se mzdou vedle Rumunů a Makedonců ochotných pracovat za polovic? V celém západním světě se přesouval kapitál a dělníky od výrobních linek vytlačovaly blikající krabice a roboti. Populista by do plamenů jejich hněvu přilil olej a slíbil jim ochranu tím, že obětuje cizince. František se místo toho zaměřil na utrpení obou stran a na změnu, kterou obě potřebují, aby se jim jako lidem mohlo dařit. Vyzývá k solidaritě: i migranti jsou „obětmi nerovnosti, této skartační ekonomiky a válek“, říká lidem

3 „El ‘apostolado de la oreja’ de los taxistas“, *Zenit*, 7. 5. 2002.

přítomným na Piazzetta Reale. Dodává také, že největší břímě starosti o domácnost nesou zaměstnané ženy, a přesto jsou „stále diskriminovány, a to i na pracovišti“. Možná, že přítom myslel na Rosu, která ve 20. letech 20. století přednášela v Asti o katolické sociální nauce, dokud jí v tom fašisté nezabránili.⁴

František chce, aby se dělníci organizovaně zasazovali o změnu, spojovali se proti novým a krutým větrům globálních ekonomických změn: „Jedině spojenými silami můžeme říci ‚ne‘ nespravedlnosti, která plodí násilí,“ říká jim. O měsíc později přednese v Bolívii svou druhou strhující promluvu k „lidovým hnutím“ a pobídne je směrem k jinému druhu globalizované modernity, která za hlavní kritérium hospodaření nepovažuje zisk akcionářů, ale právo všech lidí na zemi, práci a bydlení. Poté, co takto promluvil, ho označili za marxistu, on ale jen zopakoval starou výzvu, kterou hlásali papežové po celé 20. století: že trhy mají fungovat ve prospěch mnoha, a ne jen hrstky lidí, jak se to v časech Františkova dětství snažil v Argentině uskutečnit prezident Juan D. Perón a ve Spojených státech o to usiloval Franklin D. Roosevelt. Práce, prohlásil František před dělníky v Turíně, je klíčem k lidskému a společenskému rozkvětu. Společnost se musí organizovat tak, aby vytvářela pracovní místa pro všechny.

Když totéž řekl Lev XIII. v roce 1891, během první éry globalizace, reagovala tehdejší evropská katolická buržoazie slovy, že papež se zbláznil. Co ten stařík v Římě může vědět o vědeckých zázracích trhu? Proč se nedrží víry a morálky a nenechá obchody obchodníkům? O 124 let později teď katoličtí konzervativní podnikatelé ve Spojených státech i jimi financované vysoké školy a další instituty tvrdili totéž o dokumentu papežova učitelského úřadu, encyklice *Laudato si'* zaměřující se na ochranu životního prostředí, a říkali to ještě předtím, než vůbec vyšel. Papež prý nemá žádnou autoritu mluvit o vědě sledující změny klimatu, takže proč ho poslouchat, když chce, abychom šetřili energii a snižovali spotřebu?

Pro boháče je těžké vstoupit do nebeského království, protože lehce uvěří ve svůj úspěch. V jejich světě se odměny dostává pra-

⁴ František, „Promluva při setkání s pracujícími“, Piazzetta Reale, Turín, 21. 6. 2015.

covitým a čestným lidem a železným zákonem trhu, logikou světa, zákonem „skutečného života“ je, že silní plavou vepředu, protože si to zaslouží – právě tak jim to dává smysl. Pro boháče je to těžké, prohlásil František v říjnu 2018 při svatořečení papeže Pavla VI. a Óscara Romera: ne proto, že by na ně Bůh byl přísný, ale protože „když toho příliš vlastníme a příliš chceme, dusíme tím své srdce a ztrácíme schopnost milovat“. A protože u chudých funguje logika systému opačně – celý život se dřeli, ale odměnu sklízeli ostatní, usilovali o to nejlepší pro svou rodinu, ale zůstali chudí –, logiku evangelia dokázali pochopit snáze. Skutečná síla nebyla ta jejich, ale Boží. A protože tohle pochopit dokázali, mohli se snáze stát prostředníky Boží moci, který působí v dějinách a tvoří nový lid. To je podstata radostné zvěsti.⁵

Když se po dvou letech strávených boji ve Velké válce vrátil papežův dědeček Giovanni roku 1918 do Turína, našel tu neklidné město překypující napětím. Nezaměstnaní mladíci spolu bojovali v konkurenčních politických hordách a plnili lodě směřující do Ameriky. Na jedné z nich pluli do Buenos Aires také jeho bratři, on s Rosou se ale jako čerství třicátníci přestěhovali do kopcovitého kraje kolem Asti, kde měl Giovanni po vesnicích roztroušené příbuzenstvo. Bylo tam dost práce a jejich jediný syn Mario (dalších pět dětí se Rose narodilo mrtvých) tu mohl v klidu chodit do školy. Giovanni pracoval v kavárně a nakonec si otevřel svou vlastní. Rosa nikdy nepřestala šít, zároveň se ale stala vůdčí osobností církevního hnutí, které biskupové založili s cílem mobilizovat obyčejné katolíky.⁶

Katolická akce se dělila do čtyř skupin: muži, ženy, chlapci a dívky. V Asti se rychle rozrostla a roku 1930 měla kolem sedmi tisíc členů, z nichž většina patřila k ženské části: 2 398 členek organizovaných v padesáti třech farních skupinách. Byla to impozantní

⁵ František, „Homilie při kanonizační mši svaté“, Svatopetrské náměstí, 14. 10. 2018.

⁶ Lucia Capuzzi, rozhovor s autorem, Milán, 17. 5. 2016.

sít družstev, spořitelních a úvěrových systémů i rolnických a dělnických spolků, které dohromady tvořily páteř prvního křesťansko-demokratického hnutí, Italské lidové strany otce Luigiho Sturza. Prudký vzestup Katolické akce i *popolari* ovšem znepokojil Černé košile Benita Mussoliniho a jejich útok proti katolíkům se počátkem 20. let nejsilněji projevil právě v Asti, kde byli silní jak lidovci, tak fašisté. Po Mussoliniho pochodu na Řím se nový papež Pius XI. pokusil napětí zmírnit, zavázal Katolickou akci k politické neutralitě a od Sturzova hnutí se distancoval, na druhou stranu se ale rozhodně postavil na obranu svobody církve organizovat se. Vztahy nicméně zůstaly napjaté. „Katolíci se mohli setkávat při mši a modlitbě růžence, už ale téměř nikde jinde,“ připomíná historik Vittorio Rapetti.⁷

Ve snaze postavit se tomuto pokusu potlačit stále patrnější přítomnost církve na veřejnosti formovala Katolická akce nebojácné vůdčí osobnosti, a zejména ženy, kterým poskytovala školení speciálně pro veřejné diskuse a promluvy – což byla pro tehdejší maloměšťácké fašisty naprosto skandální představa. A jednou z mimořádných postav v čele ženské větve se stala také Rosa. Její jméno se několikrát objevuje v místním deníku, v diecézním týdeníku *Gazzetta d'Asti*, kde se o ní mluví jako o poradkyni mravního odboru Katolické akce (*consigliera d'azione morale*) a jako o sekretářce sociálního odboru ženské pobočky. Dvakrát týdně pořádala v kostele sv. Martina kurzy přípravy na manželství pro ženy a psala také brožury pro veřejnost. Svou výřečností i odvahou se proslavila ve farnostech města i okolí, takže se stala terčem pro fašisty, kteří neměli rádi ženy napodobující muže. Pokřikovali na ni a snažili se ji přesvědčit, jednou také uzavřeli sál, kde měla přednášet. Když ale Rosa zjistila, že se dovnitř nedostane, začala k lidem mluvit přímo na ulici, kde se postavila na stůl. Kuráž jí rozhodně nechyběla.

Její syn se zapojil do mládežnické pobočky Katolické akce. *Gazzetta d'Asti* popisuje Maria jako studenta účetnictví (*studente in*

⁷ Vittorio Rapetti, rozhovor s autorem, Acqui Terme, 16. 5. 2016. Viz Vittorio Rapetti, *Laici nella Chiesa, cristiani nel mondo: Per una storia dell'Azione Cattolica nelle Chiese locali del Piemonte e Valle d'Aosta* (Roma: Isacem 2010).

ragioneria), který v roce 1925 jako sedmnáctiletý promluvil „vášnivě a silně“. Své oblíbené téma pak odhalil o tři roky později, kdy *Gazzetta* zaznamenala otce budoucího papeže při „velmi pěkném a názorném projevu o papežství, vrcholícím chválou a obdivem pro papeže Pia XI., papeže katolické akce“.

Giovanni a Rosa nedokázali hradit poplatky za synova studia, Mario ale získal výjimečné stipendium pro nadané chudé studenty. Po dokončení školy začal v roce 1926 pracovat v místní pobočce *Banca d'Italia*, odkud se z října 1928 dochovalo jeho poslední hodnocení, zdůrazňující jeho schopnosti a dovednosti. O několik měsíců dříve je Mario opět zmiňován v *Gazzettě* jako porotce katechetické soutěže. V té době už byl školeným bankovním úředníkem. S výškou kolem 180 centimetrů to také byl, vzhledem k době a místu, docela vysoký mladík. I když ale působil v místním sportovním klubu, do armády ho v devatenácti letech odvést odmítli kvůli „závažné vrozené slabosti“, jak to dokládají městské záznamy.

Ve stejné době se Černé košile odhodlaly k rozhodujícímu kroku, a bylo tak jen otázkou času, než Rosu donutí vypít ricinový olej. Giovanni se nakonec rozhodl se svou rodinou odejít a přidat se k bratrům v Argentině. Počátkem roku 1929 se proto tehdy dvadvacetiletý Mario ocitl se svými rodiči na lodi *Giulio Cesare*, plující do Buenos Aires, a u sebe měl dopis od salesiánských kněží z Turína.⁸

Svou promluvu k turínským salesiánům zahájil František 21. června 2015 v jejich rozlehlé bazilice Panny Marie Pomocnice křesťanů tím, že připravený text odsunul stranou jako příliš formální. Tento začátek neformálního povídání byl jako z příručky. Mluvit *a braccio* (spatru), jak říkají Italové, navozuje blízkost. Byla to politická zručnost, kterou vyzoroval u generála Peróna: ten také

---

⁸ Zmínky o Rose a Mariovi v *Gazzetta d'Asti* viz Vittorio Croce – Stefano Masino, *Una famiglia di nome Bergoglio: Le origini astigiane di Papa Francesco* (Asti: Ed. Gazzetta d'Asti 2014). Salesiánské kontakty Maria (papežova otce) viz Alejandro León SDB, *Francisco y Don Bosco* (Madrid: CCS 2014), s. 20.

působil dojmem, jako by mluvil v pozici jednoho ze zástupu lidí, a ne k němu. Papež tím ale napodoboval i Ježíše.

Z lidu vyšli také salesiáni, řeholní kongregace založená v Turíně sv. Janem Boskem na konci 19. století. To oni Jorgeho Maria Bergoglia vychovali ke kráse a práci, zmínil se nyní, a otevřeli mu srdce pro „tři bílé lásky“ Dona Boska: Pannu Marii, církve a Eucharistii. Vypěstovali v něm „citlivost“ a naučili ho být misionářem, který dokáže konkrétně reagovat na potřeby chudých.

„Uvažuji nad počátky Patagonie,“ pokračoval František, „kdy jí cestovaly sestry v hábitech – jak vlastně na koni seděly? – a hlásaly v Patagonii evangelium. A patagonští salesiánští mučedníci...“ Popsal také, jak se jeho prarodiče a jeho otec u salesiánů ubytovali, když v roce 1929 do Buenos Aires připluli, a znovu pak roku 1932, kdy jeho prastrýcové zkrachovali se svým podnikem v Paraná. Salesiánští kněží tehdy jeho rodině zařídili půjčku, která jim umožnila znovu začít, a díky salesiánské bazilice ve čtvrti Almagro, chrámu známém jako „italský kostel“, se také jeho otec Mario seznámil se svou budoucí ženou Reginou, kterou si v roce 1935 vzal. A František popsal i klíčovou roli, kterou v jeho rodině sehrál kněz zmíněného italského kostela, otec Enrico Pozzoli, který také pocházel z Piemontu. Don Enrico v Almagru pokřtil většinu dětí a rodině Bergogliových nadále pomáhal bezpočtem způsobů – zařídil například výuku pro jejich nejstarší dítě v době, kdy Regina onemocněla.

Existovaly ale i příběhy, které František o donu Enricovi nevyprávěl. Například když se kněz pokoušel – často neúspěšně – dělat prostředníka v zuřivých hádkách a sporech Regininy části rodiny. Nebo tehdy v prosinci roku 1955, kdy atmosféra v domácnosti Bergogliových silně zhoustla, protože Reginu rozzuřilo zjištění, že Jorge Mario se nestane lékařem, ale knězem. Don Enrico celebroidl soukromou mši za rodinu ke dvacátému výročí svatby Maria a Reginy a poté je vzal na snídani do kavárny ve Flores, kde Reginino srdce obměkčil několika příběhy povolání, včetně svého vlastního. Anebo když musel Jorge Mario po prvním roce opouštět kněžský seminář v nosítkách a na pokraji smrti kvůli komplikované tuberkulóze, která si vyžádala odstranění horního laloku plic. V oné

zimě roku 1957 mu don Enrico pomohl zvolit si nové povolání – místo diecézního kněze se měl stát jezuitským misionářem.⁹

Příběh, který František chtěl vyprávět v turínské bazilice, se netýkal jeho vlastních příbuzných, ale rodiny o poznání širší: mluvil o tom, jak muži a ženy Dona Boska pomáhali utvářet lid. O čtyřicet let dříve, v roce 1975, totiž jako tehdejší provinciál argentinských jezuitů ve své přednášce popsal, jak první spolupracovníci Dona Boska doprovázeli tehdejší velkou piemontskou migraci přes Atlantik – jen do Argentiny se vydali přes dva miliony lidí. Pomáhali jim tady s integrací a formovaly stovky tisíc čerstvých přesídlenců jako jeden lid pod křídly církve a jejich charitních i školských sítí. Vyzdvihl také jejich úlohu misionářů mezi domorodými Indiány v drsné patagonské divočině, kde se stavěli proti rasismu, součástí tehdejší oficiální ideologie budování argentinského národa, nebo jak salesiáni zakládali své „oratoře“, aby rodinám migrantů poskytli stravu, vzdělání i důstojnost. Založili dokonce fotbalový tým San Lorenzo, kterému po zbytek života zůstal věrný papežův otec Mario.¹⁰

Když Bergoglio jako jezuitský provinciál na počátku 80. let ve farnosti, kterou založil z Colegia Máxima, zřídil večerní školy pro nezaměstnané a jídelny pro hladovějící, obvinili ho ze snahy „posalesiánštit“ jezuitský řád. A když ho už jako kardinála kritizovali za budování sítě praktických škol v buenosaireských chudinských čtvrtích, bránil se slovy, že jedná podle příkladu Dona Boska. Podle Františka salesiáni ztělesňují Kristovu blízkost lidem. „Salesián jedná konkrétně,“ prohlásil František v Turíně. „Vidí problém, přemýšlí o něm a pak se ho chopí.“¹¹

Teď ve své promluvě v turínské bazilice upozornil, kolik věcí se od časů Dona Boska výrazně zlepšilo, ovšem některé problémy se

---

9 Bergoglio, dopis otci Cayetanu Brunovi SDB, 20. 10. 1990. Viz též Francisco, *La fuerza de la vocación. La vida consagrada hoy. Una entrevista con Fernando Prado*, CMF (Madrid: Claretianas 2018), s. 58 [česky viz *Síla povolání – zasvěcený život dnes* (Praha: Paulínky 2019) – pozn. překl.].

10 Bergoglio, „Homenaje con motivo del centenario de la llegada de los Salesianos a la Argentina“, in: León, Francisco y Don Bosco, s. 50–57.

11 Bergoglio na toto obvinění vzpomíná ve svém dopise donu Brunovi z roku 1990. V roce 2011 se před kritikou bránil uvedením příkladu Dona Boska. Viz Jorge Bergoglio – Abraham Skorka, *Sobre el cielo y la tierra* (Buenos Aires: Sudamericana 2011), s. 165 [česky viz Bergoglio – Skorka, *O nebi a zemi* (Praha: Paseka 2013) – pozn. překl.].

přesto zase vrátily – například nezaměstnanost mezi mladými lidmi. Téměř polovina italské mládeže ve věku do pětadvaceti let tehdy nepracovala ani nestudovala a mnoho jich ještě v mládí zemřelo kvůli závislosti nebo sebevraždě. František proto vyzval salesiány, aby zareagovali stejně jako Don Bosco, a to průkopnickým budováním sítě menších místních škol, kde by se učily technické obory a řemesla, což by mladým lidem pomohlo sehnat práci. „Poskytněme jim cokoli, co může posloužit jako zdroj práce, třeba i té nejjednodušší a byť jen pro dnešní den, a už ne zítřek,“ naléhal. Téhož večera také řekl mladým lidem na náměstí Piazza Vittorio, jak mu vadí, když je vidí „odcházet ve dvaceti do důchodu“. „Když mladý člověk miluje, žije a roste, neodchází do důchodu: roste, dál roste a dává.“ Citoval i sv. Ignáce z Loyoly: láska se pozná „spíše skutky než slovy“.¹²

Mezi jásajícími davy František papamobilem přešel do turínské katedrály, aby se tu modlil před světově proslulou, asi čtyřmetrovou látkou utkanou metodou tzv. šupinového kepru, která se tady uchovává od konce středověku. Papež nejprve před Turínským plátnem chvíli bez hnutí seděl, pak udělal znamení kříže a natáhl ruku, aby se dotkl nádoby, která látku uloženou ve speciálním plynu chrání. Možná si přitom představoval, že to samé udělala už v roce 1898 také Rosa. Jako dospívající dívka tehdy téměř jistě stála mezi oněmi 800 tisíci lidmi, kteří se tu shromáždili, aby uctili látku, která byla toho roku vystavena pro veřejnost a také poprvé vyfotografována.

Negativ této fotografie vyvolal úžas. Zdálo se, že dokazuje to, co se říkalo už dlouho: že tato svatá relikvie, kterou si předávali francouzští rytíři a koncem středověku se dostala ke šlechtickému rodu Savojských, kdysi halila Ježíšovo ukřižované tělo. Nyní, v předvečer 20. století, negativ na hrubém plátně vyjevil stín vousatého muže, a rány způsobené mučením přesně odpovídaly evangelnímu vy-

¹² František, „Promluva při setkání se salesiány a Dcerami Panny Marie Pomocnice“ a „Promluva při setkání s dětmi a mládeží“, Turín, 21. 6. 2015.

právění. Obraz byl doposud nejlepším dokladem Kristova ukřižování, jaký se kdy komu v moderních časech podařilo získat, a rozdmýchal sto let trvající spory mezi vědou a náboženstvím. Buď jde o právě to plátno, do kterého byl zabalen ukřižovaný a zbičovaný Kristus (anebo někdo, koho ve stejné době potkal naprosto stejný osud), nebo je to ten nejúchvatněji provedený náboženský padělek středověku.

Ještě hlubší je ovšem pravda, kterou Turínské plátno prozrazuje o lidství.

Zobrazená postava se zásadně odlišuje od abstraktního da Vinciho Vitruviánského muže, geometricky dokonalého, bez jakékoli vady a utrpení. Muž na plátně je plný ran a hanby. Který z nich je lidštější? Který ztělesňuje lásku?

„Toto plátno lidi přitahuje k Ježíšově tváři a jeho zmučenému tělu a zároveň nás obrací k tváři každého, kdo trpí nebo je nespravedlivě pronásledovaný,“ pronesl František během polední modlitby Anděl Páně na Piazza Vittorio. Tato Kristova trpící tvář je autentickým obrazem člověka, ale také projevem Boží pokory, jeho *synkatabasis* – Bůh sestoupil mezi lidi, se slabými se stal slabým.¹³

Koncem odpoledne, cestou z návštěvy nemocných na setkání s mladými lidmi, se František neplánovaně zastavil v malém kostelíku postaveném z růžového mramoru v 18. století ve staré čtvrti. Karmelitánská kněžka, kteří řídí zdejší farnost sv. Terezie z Ávily, dostali z bezpečnostních důvodů pokyn, aby o jeho příchodu mlčeli, a tak tu papeže a jeho doprovod vítalo jen několik řeholníků. Když se František sehnul, aby políbil křtitelnicu, zamířil do středu kostela před oltář, ke kterému postavil vázu s květinami. Pak požádal, aby se tu mohl pomodlit, proto mu donesli židli, na kterou se posadil a s řeholníky v kostelních lavicích za zády tiše seděl mírně nakloněný dopředu.

Před odjezdem pak požádal o knihu návštěv. „Děkuji Pánu za svou rodinu v tomto kostele svaté Terezie, kde se brali moji prarodiče a můj otec tu byl pokřtěn,“ napsal svým zakulaceným rukopisem,

¹³ Ke srovnání „Muže z plátna“ a „Vitruviánského muže“ viz Nunzio Galantino, *Il rinnovamento missionario della Chiesa italiana* (Milano: Sao Paolo 2018), s. 43.

jehož písmena tak trochu připomínají pavouky, a dodal: „Modlil jsem se především za nadcházející synodu o rodině.“

Rodina Bergogliových se nejprve v Argentině musela s leccím poprat. Krach Giovanniho bratrů, kteří v Paraná podnikali v cestářství, ale roku 1932 se stali oběťmi světové hospodářské krize, je donutil podruhé opustit domov a odejít pryč, tentokrát do Buenos Aires. S půjčkou, kterou jim zprostředkoval otec Pozzoli, zařídila rodina rohový obchod s potravinami ve čtvrti Flores, obývané italskými přistěhovalci. Giovanni a Rosa tu prodávali od všeho trochu – cukr, fazole, rýži, olej i víno – a svou dobrou náladou i laskavostí si brzy vybudovali stálou klientelu. Mario, který nemohl dál pracovat v bankovníctví, protože mu neuznali účetnické vzdělání, pak potraviny na kole rozvážel.

Na salesiánské bazilice v Almagru pokračoval Mario ve formaci Katolickou akcí, kterou zahájil už doma v Itálii. Bazilika se pro něj stala ústředním bodem, místem, kde potkal nové přátele a také svou budoucí manželku Reginu Sívoriovou. Don Enrico je sezdal 12. prosince 1935 a na Boží hod vánoční následujícího roku tu pokřtil jejich prvorozeného syna jmény Jorge Mario. V rychlém sledu pak následovaly další čtyři děti: Oscar Adrián, Marta Regina, Alberto Horacio a nakonec María Elena, poslední dosud žijící z Františkových sourozenců. Postupně se přece jen začala objevovat i účetnická práce, a Mario tak rozrůstající se rodinu dokázal živit. Pronajal si ve Flores prostý jednopatrový dům typu *casa chorizo*, pojmenovaný po místních uzeninách, protože v něm jedna místnost přímo navazovala na druhou. Jorge Mario později vzpomínal, jak tu jeho otec hleděl do tlustých účetních knih místních firem a do toho zněla italská opera vysílaná s praskáním ze státního rozhlasu. V papeži z toho prý navždy zůstala hrůza z financí, vtípkoval.

Když se narodila Marta, posílali malého Jorgita každý den k jeho prarodičům bydlicím jen pár bloků odsud. Giovanni a Rosa se tak stali pevným bodem jeho raných, bezstarostných let: jeho první

vzpomínky zachycují každodenní přesuny mezi oběma domy. Zatímco rodiče se chtěli posunout vpřed a sžít se s novou zemí, a proto mluvili jen španělsky a málokdy vzpomínali na Itálii, Giovanni a Rosa byli naopak šťastní, že svého vnuka mohli učit všemu, co milovali, a vesele míchali italštinu se španělštinou i piemontštinou. Položili tak základy jeho životního příběhu.

Byl to strohý, ale šťastný rodinný život nižší střední třídy. Jenže zatímco doma u Bergogliových panoval mír, u Sívoriových, v matčině straně rodiny, vypadalo všechno docela jinak. V jejich domě, stojícím na ulici Quintino Bocayuvá ve čtvrti Almagro, se z dlouholetého sporu mezi Regininými bratry vyvinuly násilné boje, v nichž se marně snažil dělat prostředníka také don Enrico. „V naší rodině existuje dlouhotrvající historie vzájemných sporů: strýcové, bratrance – a jejich hádky a rvačky,“ svěřil se František roku 2013 v dopise brazilskému knězi P. Alexandru Awimu, který při papežově první návštěvě Ria de Janeira působil jako tlumočnick. „Jako dítě jsem často potají plakal, když se o těchto sporech mluvilo nebo když jsme viděli, že se schyluje k další hádce. Občas jsem dokonce nabízel oběť nebo pokání, abych tomu zabránil. Velmi mě to poznamenalo.“

Jorge Mario byl citlivé dítě s velikým srdcem, k jehož prvotním zážitkům patřila vřelost a ochrana, především od babičky. Trauma z hádek a rozchodů se pak stalo základem toho, co bude později patřit k poslání definujícím jeho život: vést ke smíření a depolarizaci. Jak mohou lidé žít v napětí a rozdílných postojích, a přitom nechápat, že to není důvod k rozdělení, ale k ještě plodnějšímu soužití? Postupem času začal František tento postoj nazývat „kulturou setkávání“ – je to způsob, jak překonat všechny rozdíly a plodně je zahrnout do toho, co označuje jako „smířená rozmanitost“.¹⁴

Byla to jeho intelektuální vášeň, už když coby jezuita v 60. letech hojně četl z francouzské nové teologie a přitahovala ho jistá

---

14 Dopis P. Alexandru Awimu z roku 2013 je publikován na www.portaluz.org: „Una traumática experiencia padecida por Papa Francisco en su infancia, lo mueve a la ‘Cultura del Encuentro’“ (5. 6. 2015). Bergoglio tyto spory popisuje rovněž roku 1990 ve svém dopise Cayetanu Brunovi SDB; in: León, *Francisco y Don Bosco*, s. 37–45.

forma katolického dialektického myšlení, které se vyvinulo v kritické reakci na Hegela. Jezuité, jako Gaston Fessard, Erich Przywara a Henri de Lubac, čerpali z velkého tübingského učitele 19. století Johanna Adama Möhlera a církve chápali jako *complexio oppositorum*, tedy systém, který syntetizuje prvky obvykle běžící opačnými směry a mocí Ducha svatého vytváří jednotu z rozmanitosti, která respektuje odlišnosti. Později, v 80. letech, kdy mu bylo něco přes padesát a měl už přímou zkušenost s vedením vnitřně rozdělené organizace v době polarizace církve i společnosti, zahájil Bergoglio doktorský výzkum, jehož cílem bylo rozvinout teorii polárních kontrastů Romana Guardiniho a uplatnit přitom čtyři principy rozlišování, které se později objeví i v apoštolské exhortaci *Evangelii gaudium* a které také už dlouho ovlivňovaly styl jeho vedení: způsoby, jak dosáhnout míru i v napětí odlišností. To vše možná vychází ze zkušeností, které jako dítě prožil ve své rodině a které „v mém srdci daly vyrůst touze, aby se spolu lidé nehádali, ale zůstali jednotní,“ svěřil se otcí Awimu. „A když už se hádají, aby zůstali přáteli.“¹⁵

Zmíněné hádky z něj udělaly vážné, uzavřené a zamyšlené dítě. Vedle toho zbožňoval hudbu a tanec a dokázal se smát a bavit. Všichni, kdo ho znali v době dospívání, ale zároveň zdůrazňovali jeho vůdčí a ochranné vlastnosti, povahu člověka, který chce být posilou pro ostatní. Měl bohatý vnitřní život, posílený také tím, že ho v jedenácti letech, když jeho matka trpěla zdravotními problémy po narození nejmladší dcery, poslali na internát. Rok 1949, který strávil v Colegio Wilfrid Barón de los Santos Ángeles, tak Jorgeho Maria naplno uvedl do chlapeckého světa sportu a učení i výživné duchovní stravy s každodenní mší svatou a růžencem, týdenní zpovědí a mariánskou zbožností. Salesiánský internát ho posílil před dalším studiem na střední škole, kterou navštěvoval od svých třinácti let, přičemž už částečně pracoval v laboratoři potravinářské chemie.

---

15 František, Dopis Awimu. Viz též Massimo Borghesi, *The Mind of Pope Francis: Jorge Mario Bergoglio's Intellectual Journey* (Collegeville: Liturgical Press 2018). František, *Evangelii gaudium*, 217–237.

Doma tehdy býval jen zřídka: první polovinu dne od sedmé do jedné hodiny trávil v podniku a vracel se jen na oběd, aby pak pokračoval do školy na vyučování až do osmé večerní. Spolužáci ze střední chemické školy ho popisují jako pronikavě chytrého mladíka, který vynikal zejména v literatuře a náboženství. Zdůrazňují ale i jednu neobvyklou stránku jeho povahy: jako by se méně zajímal o vlastní cíle a víc o to, aby ostatním pomohl dosáhnout cílů jejich. „Už v dospívání věnoval pozornost bližnímu,“ vzpomínal jeho spolužák Horacio Crespo.¹⁶

Jorgeho zajímala i politika: nejen moc idejí, ale také idea moci – jak se buduje a používá. Když měl volno, chodil rád do politických klubů a míst, kde se setkávali a také hádali socialisté, radikálové a perónisté. I dodnes zůstává *homo politicus*, odhodlaný věnovat se tomu, co nazývá „velká politika“, tedy budování *polis*. Později, jako jezuita, se Bergoglio ztotožnil s lidovým nacionalismem matčiny rodiny a zejména s perónismem v jeho původní fázi z konce 40. let, kdy za vládnoucí ideologii používal katolické sociální učení. Během Perónova druhého funkčního období (1952–1955) ovšem Jorgeho, stejně jako mnoho dalších lidí v Latinské Americe té doby, přitahovaly marxistické analýzy, jak je hltal z knih, které mu půjčovala jeho spolupracovnice, paraguayská komunistka. Nevěřil jejich materialistickým teoriím, rozuměl ale marxistickému běsnění vůči bezpráví, a za důvod, proč se komunismu dařilo, vždy považoval to, že západní křesťanství zapomnělo na výzvu evangelia stavět chudé na první místo.¹⁷

Jeho dvěma stálými vášněmi tedy jsou víra a sociální spravedlnost. Potýkal se ale ještě se třetí.

16 Citováno v Mark Shriver, *Pilgrimage: My Search for the Real Pope Francis* (New York: Random House 2016), s. 37. Viz též Austen Ivereigh, *The Great Reformer: Francis and the Making of a Radical Pope* (New York: Henry Holt 2014; Picador 2015), kap. 1 [česky viz Ivereigh, *Papež reformátor* (Praha: Triton 2016) – pozn. překl.].

17 O Františkově „velké politice“ viz jeho poznámky v předmluvě k Antonio Spadaro SJ (ed.), *En tus ojos está mi palabra. Homilías y discursos de Buenos Aires, 1999–2013, Con una conversación con Antonio Spadaro* (Madrid: Claretianas 2018), s. 27. Na svou mladistvou fascinaci politikou František vzpomíná v Javier Cámara – Sebastián Pfaffen, *Aquel Francisco* (Córdoba [Argentina]: Raíz de Dos 2014), s. 36–38.

František svou duchovní cestu čte skrze 16. kapitolu proroka Ezechiela – příběh mrzutého „manželství“ Izraele s Bohem, drama rozmazené manželky a později nevěstky, která došla odpuštění.

Je to opojná směs hanby a milosti. Na začátku příběhu stojí dívka, která se narodila nemilovaná a odhozená měla zemřít, ale Bůh ji zachránil. Pečoval o ni, dokud nedorostla do věku na vdávání, a ozdobil ji těmi nejvzácnějšími klenoty. Oděná v božské nádheře teď oslňuje svou krásou. Později se ale nechá sama sebou zaslepit a zpyšnit, prostituuje se, všechny dary promrhá a obětuje své děti. Rozzuřený Bůh slibuje tvrdou a spravedlivou odplatu: bude svlečena donaha před běsnícím davem, který ji ukamenuje a ubodá k smrti. Vzplanutý hněv ovšem brzy ustoupí příslibu milosrdenství. „Já ustavím svou smlouvu s tebou,“ říká Bůh Ezechieli/Izraeli a pokračuje: „I poznáš, že já jsem Hospodin, a budeš si to připomínat a stydět se a už neotevřeš ústa pro svou hanbu, až tě smírím se sebou přes všechno, co jsi páchala.“

Novináři Andreovi Torniellimu se František svěřil, že když tyto řádky četl, „všechno mi to připadalo napsané zrovna pro mě. Ježíš na mě milosrdně pohlédl, vzal mě, postavil na ulici... A dal mi důležitou milost: milost hanby.“ Jorge Mario se s touto milostí – Boží laskavostí – setkal v závěru dospívání, právě ve chvíli, kdy se z něj vyvíjel houževnatý a sebejistý vůdce. Prožitek hanby a milosti, odpuštění, přijetí a vyslání se tak staly šablonou jeho učení: jak zkušenost milosrdenství vede k poslání. Právě touto optikou vidí například krizi sexuálního zneužívání v církvi.¹⁸

Na přelomu svých šestnácti a sedmnácti let se Jorge nacházel uprostřed nejsilnějšího rozkvětu toho, co psychologové nazývají „formace ega“. Jeho matka už mu vytýčila budoucnost, ve které se její nejstarší syn měl stát lékařem a vysloužit rodině buržoazní úctu. Podobně jako mudrci, které velbloudi donesli do Betléma, se ale po jednom zásadním setkání ocitl i on na docela jiné cestě. O tom, co se stalo v bazilice ve Floresu 21. září 1954, hovořil často a pokaždé své vyprávění obohatil o další podrobnosti. Až do chvíle, kdy o tom mluvil s Torniellim během Svatého roku milosrdenství,

¹⁸ Ez 16,62-63. Francis, *The Name of God Is Mercy: A Conversation with Andrea Tornielli* (New York: Random House 2016), s. 8. K Ezechieli a sexuálnímu zneužívání viz doslov.

ale nikdy neprozradil hloubku surových emocí, které tato zkušenost zahrnovala.

Do baziliky ve Floresu, kam chodili s celou rodinou, ho to táhlo cestou na setkání s přáteli a také s dívkou, které chtěl otevřít srdce. Bazilika byla v dospívání středem jeho náboženského života. Nechodil do ní jen s rodinou na nedělní mše, ale každý týden i na večerní setkání mládežnické pobočky Katolické akce.

Byl to čas změn a vanul nový vítr. Lidé z jeho skupiny Katolické akce například nadšeně četli paměti amerického mnicha Thomase Mertona *Sedmistupňová hora*, které nedlouho předtím vyšly v Buenos Aires. Mertonův mimořádný příběh milosrdenství a vykoupení jim „otevřel nové obzory“, vzpomínal později František. Byla to stejná slova, jakými o Mertonovi mluvil v projevu před Kongresem USA v září 2015.¹⁹

Dospívající Jorge Mario byl typ spíše dbalý toho, co je předepsané, než oddaný modlitbě. Jako dítě neměl žádné zvláštní zkušenosti s Božím milosrdenstvím. Na salesiánské škole sice přemýšlel o kněžství, ale byla to víc úvaha než důsledek modlitby a tato touha se brzy vytratila. Jeho skutečnou vášní byla politika. A když nepřemýšlel o politice, myslel na děvčata, zvláště na tu jednu dívku, o které začal uvažovat jako o své přítelkyni a které se toho dne chystal vyznat lásku.

Člověku, který důvěřuje raději intelektu než srdci, muselo něco takového nahánět hrůzu. Neudělat to by ale značilo slabost. V Jorgem se všechno svářilo. Jeho nitro volalo po síle a pokoji, a najednou se ocitl přede dveřmi baziliky, kterou tak dobře znal. Vrazil proto dovnitř v nejasné naději, že tam najde úlevu a nasměrování. Když se jeho oči přizpůsobily chladivému šeru, postřehl ve vzdáleném levém rohu pootevřené dveře zpovědnice a vešel dovnitř, jakoby tažený pošukáváním neviditelné nitě. Později tuto svou zpověď popsal jako „kliku“, neočekávanou a šťastnou náhodu, jako by ho kůň vyhodil ze sedla.

Byl svátek sv. Matouše, výběřčího daní, kterého Ježíš povolal za učedníka přímo z jeho celnice. „I když jsem na žádném celním

¹⁹ Papež tento výraz použil i před autorem této knihy v odpověď na otázku, jaký vliv na něj Merton měl. Viz Austen Ivereigh, „Pope Francis ‘Meets’ Thomas Merton“, *The Tablet*, 12. 12. 2018.

úřadě tak jako svatý toho dne neseděl, Pán na mě čekal, „*miserando atque eligendo*“,“ svěřil se Bergoglio argentinskému provinciálovi salesiánů donu Brunovi v roce 1990. „Pak už jsem nepochyboval o tom, že mám být knězem.“ Latinský obrat *miserando atque eligendo* – „pohlédl na něj s milosrdenstvím a vyvolil si jej“ – převzal od sv. Bedy Ctihodného, který jím popisuje okamžik, kdy Ježíš Matouše uchvátil. Později se stane Bergogliovým biskupským a nyní i papežským heslem a také šablonou jeho evangelizace.

Toho dne Jorge otevřel víc než jen dveře zpovědnice. Ať už v ní složil břemeno nějakého těžkého provinění, anebo se jen svěřil se zmatkem a hanbou, z níž se vinil, není to vůbec podstatné. Důležité je, že ho hanba a sebeobviňování vrhly do důvěry v Boží milosrdenství a prudce mu rozevřely dveře milosti dokořán. To, co na druhé straně uviděl a pocítil, se dá jen stěží zachytit v přirovnáních – vznášející se orel nebo náhlý pohled na zář slunce z vrcholku hory? –, ale je to skutečné. V takových chvílích se probouzí vědomí úžasné úplnosti všeho a zároveň vědomí zvláštní lásky Stvořitele k člověku takovému, jaký skutečně je. A s touto zkušeností se vyrovnává i nový obzor: že vesmír není vpsledku jen chladné a prázdné místo ponurého přežívání, ale vřelé lůno láskyplných možností, místo stvořené láskou a v lásce. Člověk to může zjistit už jako dospívající a po zbytek života se pak snaží předat toto vědomí dál.

„Osobní setkání, které zasáhlo mé srdce a dalo směr i nový smysl mému bytí,“ popsal František tento okamžik svému ateistickému příteli Eugeniu Scalfarimu. Italský novinář a redaktor podobně jako mnoho moderních skeptiků zpochybnil potřebu institucionální církve: proč nelze věřit, a přitom nikam nepatřit? František tak svůj příběh vyprávěl proto, aby ukázal, že „osobní setkání“, které změnilo jeho život, mohlo proběhnout jen díky „společenství víry, ve které jsem žil... Věřte mi, že bez církve bych se s Ježíšem setkat nemohl – i když si uvědomuji, že nesmírný dar víry se uchovává v křehkých hliněných nádobách našeho lidství.“²⁰

Církev nejen že poskytla pro toto setkání místo, ale byla také průvodkyní v houštinách následného rozhodování. Bergogliův zpo-

20 František, „Carta... al periodista italiano Eugenio Scalfari del periódico ‘La Repubblica’“, 4. 9. 2013.

vědník, P. Carlos Duarte Ibarra, byl pokorný farář z chudé provincie Corrientes, který tehdy žil na faře ve Flores a léčil se z leukémie. „Když jsem se mu zpovídal, cítil jsem, jak mě přijímá Boží milosrdenství,“ svěřil se papež Toriellimu. Když následujícího roku přišel Jorge za zpovědníkem s prosbou o duchovní vedení, otec Ibarra mu pomohl uvědomit si „hnutí“ ve vlastní duši: rozpoznat tiché Boží volání v bouři vnitřních tužeb a zmatků. Toto volání klidně mohlo směřovat i k manželství a medicíně, Jorge ale zjistil, že jeho vede ke kněžství a misijnímu působení, a konkrétně k tomu, aby nabízel to, co zažil s otcem Ibarrou: Boží něhu při doprovázeném duchovním rozlišování. I šedesát let poté jako papež usiluje o to, aby církve tuto zkušenost poskytovala každému mladému člověku.

Rok po Jorgeho setkání s Božím milosrdenstvím si jeho zpovědníka otce Ibarru nakonec vzala rakovina. Mladík byl zdrcen. „Té noci jsem hodně plakal, opravdu moc, a zavřel jsem se v pokoji... Přišel jsem o člověka, který mi pomohl pocítit Boží milosrdenství.“

Tehdy už byl na cestě. Následujícího roku dokončil studium chemie a oznámil šokované matce, že nebude lékařem těla, ale lékařem duše. Při čekání na vstup do semináře se vydal modlit se v salesiánské bazilice ve čtvrti Almagro, v kostele, kde byl pokřtěn, aby bojoval v napětí mezi Tím, který ho tiše povolává, a jeho vlastním já, které lpí na tom, co má.

Při své jednodenní návštěvě Janova 27. května 2017 začal František, stejně jako v Turíně, setkáním s pracovníky krachující ocelárny a odpověďmi na jejich otázky. Vyjádřil před nimi své dojetí, že stojí tak blízko přístavu, odkud jeho otec a prarodiče uprostřed zimy roku 1929 odcestovali do Buenos Aires. „Jako dítě migrantů,“ řekl jim, „vám děkuji za přivítání.“

Pak začal den věnovaný evangelizaci a učení o tom, jak je Bůh blízko Božímu lidu. Z ocelárny se vydal na setkání s kněžími a řeholníky v místní katedrále a poté se setkal s mladými lidmi shromážděnými v mariánském kostele shlížejícím na město a moře. Dál pokračoval obědem se 120 uprchlíky, migranty a bezdomovci,

zašel do dětské nemocnice a poblíž přístavu slavil mši svatou pro asi osmdesát tisíc lidí.

Před dělníky a podnikateli shrnul nejen etické principy spravedlivě uspořádaného hospodářství, ale zamyslel se také nad rozdílem mezi podnikatelem a spekulantem. Dobrý podnikatel své pracovníky zná, investuje do nich, vytváří pro ně příležitosti a hluboce ho znepokojuje, když je musí propouštět. Zato spekulant k pracovníkům žádný cit nechová, protože je považuje jen za postradatelný prostředek k zajištění vlastního zisku. Papež z toho vyvodil vyšší ponaučení. „Když ekonomika ztratí kontakt s lidskými tvářemi, stává se anonymní, a tím bezohledná.“²¹

V promluvě před duchovenstvem vyšel ze stejné myšlenky a srovnal kněze-dobrého pastýře s knězem-manažerem. Podívejte se, jak trávil svůj den Ježíš, vybídl je: spousta času při modlitbě v osamocení, a pak cesta se zástupem, „blízko lidem i jejich problémům. Nikdy se neskrýval.“ Byl stále v pohybu, přesto nikdy nehleděl na hodinky a neříkal: „Musím ještě stihnout tohle a támhleto,“ ale zůstával otevřený lidem, zejména těm potřebným. Nebojte se, že vás to nutí jít tím nebo oním směrem, vyzval je František, „nechte se unavit lidmi“. Bojte se víc ustrnutí a přemíry organizačních starostí – toho, že chcete mít všechno dokonale zorganizované. „Řekl bych, že takto strukturovaný život není moc křesťanský,“ řekl jim s úsměvem. „Takový farář je možná dobrý manažer, ale říkám si: je to taky křesťan?“

Na otázku o povoláních – ke kněžství, k řeholnímu životu a k manželství – odpověděl slovy, že lidé si mohou vybrat jen to, co je přitahuje, a přitahovat dokáže radost. „Musíme vydávat svědectví o tom, že jsme šťastní a že svůj život zakončíme šťastní z toho, že si nás Ježíš vybral,“ upozornil je. Radost ale není totéž jako zábava, varoval mladé lidi v kostele Panny Marie Strážné. Radost se rodí v srdci a nelze ji z něj vyrvat. Objevuje se, když lidé vycházejí mezi ostatní – ne jako turisté, ale na misie, jako Boží děti. Znamená to být součástí lidu, pozorně mu naslouchat a hledět na ostatní „očima srdce“. Znamená to soucit. „Láska je schopná uchopit špinavou

²¹ František, „Setkání s pracujícími“, továrna Ilva, Janov, 27. 5. 2017.

ruku a zadívat se do očí těm, kdo jsou v nouzi, a říct jim: ‚Pro mě jsi Ježíš.‘ To je počátek každého poslání, této lásky, s níž musím jít ven a mluvit.“

Pak mladým lidem popsal, jak kdysi navštívil vězení v Buenos Aires a setkal se s mužem, který zavraždil více než padesát lidí. „A tehdy jsem si pomyslel: ale vždyť ty jsi Ježíš, protože on prohlásil, že když ho přijdeme navštívit do vězení, je tam, v tom vězni.“

Být misionářem, zmínil také, obnáší právě takový druh šílenství. „Vydávám se na misie,“ řekl, „abych nesl velikou lásku.“²²

---

22 František, „Setkání s biskupy Ligurie a kněžími, seminaristy i řeholníky regionu“, katedrála sv. Vavřince, Janov, 27. 5. 2017; „Setkání s mladými lidmi zapojenými do pastorace v diecézi“, kostel Panny Marie Strážné, Janov, 27. 5. 2017.